

Respons

Ukraina: Majdan-demonstrantene og straffereaksjoner

- Blir Majdan-demonstrantene straffeforfulgt av dagens regime?
- Hva innebærer amnestiene som ble utstedt under det forrige regimet?

Majdan-revolusjonen

Majdan (Майдан) er et ukrainsk ord for en åpen plass («square»). Majdan Nazalezjnosti betyr direkte oversatt uavhengighetsplassen. Dette er den sentrale plassen i Kiev der demonstrasjonene mot regimet til president Janukovytsj som startet 21. november 2013, var sentrert. Etter hvert ble ordet Majdan brukt som betegnelse på den folkelige protesten, i form av Majdan-bevegelsen, Majdan-demonstrantene osv. Begrepet Euromajdan refererer til at demonstrantene ønsket en sterkere tilknytning til Europa (Wikipedia 2014a).

Etter hvert oppstod det motdemonstrasjoner, til støtte for regimet til president Janukovytsj. Disse ble omtalt som anti-Majdan-demonstrasjoner, i motsetning til pro-Majdan eller bare Majdan.

Den utløsende faktoren for demonstrasjonene var at president Janukovytsj ikke ville undertegne en samarbeidsavtale med EU. Mot et bakteppe av korrupsjon og vanstyre hadde det utviklet seg en sterk misnøye med regimet i store deler av befolkningen. Janukovytsj sin beslutning ble sett på som et veivalg, i retning økt samarbeid med og tilknytning til Russland.

Demonstrasjonene spredte seg til store deler av landet, og de økte i styrke og omfang. Det som startet med et krav om at presidenten skulle undertegne avtalen med EU, ble omgjort til et krav om at presidenten måtte gå av.

Demonstrantene vant fram, og president Janukovytsj ble formelt avsatt av parlamentet 22. februar 2014. Han flyktet til Russland, og et nytt regime kom til makten.¹

Da den aktive fasen av Majdan-revolusjonen var over, var rundt 100 mennesker blitt drept i sammenstøt mellom politi og demonstranter, og om lag like mange var savnet. Spesialpolitiet hadde gått hardt til verks mot demonstrantene. Noen av demonstrantene i Kiev og andre

¹ Etter en overgangsperiode ble Petro Porosjenko valgt til president 25. mai 2014.

steder svarte med bruk av vold (Amnesty International 2014). Det som startet som fredelige demonstrasjoner, utartet i slutfasen til at politi og demonstranter skjøt mot hverandre (Wikipedia 2014b²; Fishwick 2014). Demonstranter okkuperte en rekke offentlige bygninger, og det ble begått hærverk. Mange aktivister ble fengslet.

Påtalemyndigheten i Kiev tok 24. juli 2014 initiativ til å reise tiltale mot bymyndighetene for ikke å ha sørget for at pro-Majdan-demonstranter forlot tolv bygninger som de ulovlig hadde okkupert siden desember 2013, og for ikke å ha gjenopprettet ro og orden og normal trafikk på og rundt Uavhengighetsplassen (UNHCHR 2014d, s. 19).

9. august 2014 ble de siste barrikadene i Kiev fjernet (RFE/RL 2014d).³ I perioden 7.-15. august 2014 ble teltleiren på Majdan-plassen fjernet. Det var frivillige enheter under oppsyn av Innenriksdepartementet som gikk til aksjon, etter at demonstrantene hadde nektet å oppløse leiren. «Beboerne» gjorde motstand, og det kom til sammenstøt hvor det ble satt fyr på telt og dekk. Flere ble arrestert, og én ble skadet av et skudd (UNHCHR 2014d, s. 19).

Straffansvar for Majdan-demonstrantene?

Ukraina fikk altså et nytt regime, og hovedspørsmålet i denne responsen er om Majdan-aktivistene blir straffeforfulgt i dag, under dette nye regimet.⁴

Landinfo har ikke informasjon som tilsier at så er tilfellet. Det nye regimet kom til makten ved hjelp av Majdan-aktivistene, og har neppe noen interesse av å straffe disse. Landinfo har gått igjennom et bredt spekter av aktuelle kilder. FNs høykommissær for menneskerettigheter har det siste halve året utgitt fem større rapporter om situasjonen i Ukraina (se for eksempel den siste, UNHCHR 2014d, s. 17). Straffeforfølgning av Majdan-aktivister er ikke noe tema i noen av disse rapportene. Derimot omtaler rapportene problemer med å få stilt overgriperne, spesialpoliti og andre som ga ordrer, til ansvar for sine handlinger.⁵

Immigration and Refugee Board of Canada (IRB 2014b) har intervjuet to professorer i Ottawa med ekspertise på området, her referert til som A og B.⁶ Begge professorene hevder at motstanderne av regimet til Janukovytsj i dag ikke er en utsatt gruppe i regjeringskontrollerte områder av Ukraina. Flere kjente journalister og andre høyprofilerte personer som deltok under Majdan-opprøret, sitter i dag i høye posisjoner nasjonalt og regionalt. Ett eksempel er den tidligere verdensmesteren i boksing, Vitalij Klytsjko, leder av UDAR-partiet og uttalt

² Wikipedia henviser blant annet til Kyiv Post.

³ Barrikadene var satt opp for å beskytte teltleiren på Uavhengighetsplassen. Enkelte telt ble stående etter aksjonen 9. august 2014 (RFE/RL 2014d).

⁴ Spørsmålet om straffeforfølgelse av de som sto for overgrep mot Majdan-aktivistene, blir ikke direkte behandlet i denne responsen.

⁵ Det aktuelle kapittelet i UNHCHR 2014d (s. 17) heter: "Investigations into human rights violations committed at Maidan." I UNHCHR 2014c (s. 21) heter kapittelet: "Investigation into human rights violations related to Maidan protests".

⁶ Professor A er ansatt ved Graduate School of Public and International Affairs, University of Ottawa. Vedkommende har skrevet for den internasjonale pressen om politiske spørsmål og har forsket på russisk historie, militær historie og forsvarspolitik (IRB 2014b).

Professor B er professor i statsvitenskap ved School of Political Studies, University of Ottawa. Vedkommende har forsket på politikk i Ukraina, Russland og Moldova (IRB 2014b).

Respons Ukraina: Majdan-demonstrantene og straffereaksjoner

tilhenger av og deltaker i Majdan-opprøret. Klytsjko er i dag borgermester i Kiev (IRB 2014b).

I intervju med IRB (2014a) sier den ene professoren (A): “[T]he Ukrainian government has shown no interest to date in investigating or arresting those of its supporters who have committed violent acts before, during, or after Yanukovich's overthrow”. Uttalelsen er generell, men må antas å inkludere Majdan-aktivistene. Den andre professoren (B) uttaler seg mer direkte og konkret om aktivistene fra Majdan: “[T]he government choose[s] not to prosecute those involved in the Euromaidan, including those who were suspected in serious crimes” (IRB 2014a).⁷

Anti-protestlover og amnestier innført under det forrige regimet

Det forrige regimet innførte lover for lettere å kunne straffeforfølge Majdan-aktivistene. Men det samme regimet innførte også amnestier for “deltakerne” i Majdan-revolusjonen. Vi skal nå se nærmere på disse amnestiene.

16. januar 2014 vedtok parlamentet ti lover som blant annet tok sikte på å begrense ytrings- og forsamlingsfriheten, de såkalte anti-protestlovene.⁸ Blant en rekke bestemmelser ble det innført straff på inntil 15 dager i fengsel for ulovlig å sette opp et telt, og 5 års fengselsstraff for å blokkere en offentlig bygning (Maidaner 2014).

31. januar 2014 signerte president Janukovytsj en lov om et betinget amnesti for de fengslede demonstrantene. Samtidig godkjente han parlamentets oppheving av ni av de ti nylig innførte anti-protestlovene. Opposisjonen hilste opphevelsen av lovene velkommen, men avviste amnestiet fordi det var knyttet betingelser til det (RFE/RL 2014b).⁹ Et av vilkårene var at demonstrantene måtte forlate okkuperte bygninger innen 15 dager etter at loven trådte i kraft. Riksadvokaten opplyste samtidig at 234 demonstranter var blitt fengslet siden protestene begynte i slutten av november 2013. 140 av disse var fremdeles i varetekt og ventet på rettssak (RFE/RL 2014a).¹⁰

14. februar 2014 opplyste National Resistance, sammenslutningen av de tre ledende opposisjonspartiene, at de siste av de 234 fengslede demonstrantene var blitt løslatt. Riksadvokaten, Viktor Pshonka, uttalte samtidig at tiltale mot de løslatte ville bli frafalt dersom okkuperte bygninger ble forlatt og gatene ryddet innen 17. februar 2014 (RFE/RL 2014c).

16. februar 2014 forlot demonstrantene de siste av de okkuperte myndighetsbygningene. Noen av bygningene hadde da vært okkupert i mer enn to måneder.¹¹ På Riksadvokatens nettsted ble det bekreftet at tiltale ville bli frafalt (BBC 2014). BBC (2014), som opererer med

⁷ For øvrig uttaler professor B seg også om politiets forhold til opponenter av dagens regime. “[T]he police are unwilling or unable to protect the public in most instances [...]. In government-controlled areas, the police have not protected opponents of the current government from intimidation by paramilitary groups.” (IRB 2014a).

⁸ President Janukovytsj undertegnet lovene dagen etter.

⁹ Opposisjonen avsto fra å stemme da parlamentet vedtok amnestiet 29. januar 2014 (RFE/RL 2014a).

¹⁰ Mange av demonstrantene var blitt fengslet nettopp på grunnlag av anti-protestlovene (RFE/RL 2014a). Noen var tiltalt etter bestemmelser som innebar opp til 15 års fengselsstraff (BBC 2014).

¹¹ Noen av demonstrantene ga høylytt uttrykk for at de var uenige i at bygningene skulle forlates (BBC 2014).

243 fanger (altså ikke 234), hevder at de siste fangene ble løslatt 14. februar 2014. For øvrig hevder kilden at amnestiet bare gjelder de som ble arrestert i perioden 27. desember 2013 – 2. februar 2014.

Amnestiet fra slutten av januar 2014 var riktignok ikke det første; allerede 19. desember 2013 vedtok parlamentet en lov om amnesti.¹² Dette amnestiet ble imidlertid opphevet i februar 2014.

Det oppstod raskt uklarhet eller strid om hvem som egentlig var omfattet av dette amnestiet. I det opprinnelige utkastet het det at folk som var “forbundet med protestdeltakelse” (people connected with the participation in protests), skulle være omfattet. Dette kunne tolkes dithen at også politifolk som hadde utført overgrep under demonstrasjonene, kunne få amnesti. Opposisjonen insisterte imidlertid på at lovteksten skulle presisere at det var “deltakerne i protestene” (the participants of the protests) som var omfattet. Ifølge lederen for opposisjonspartiet Batkivshchyna (Fatherland), Arseniy Yatsenyuk, skal Regionpartiet (presidentens parti) opprinnelig ha foreslått at amnestiet også skulle omfatte politifolk, men dette skal ha blitt nedstemt (Interfax-Ukraine 2013).

Selv om ordlyden ble endret i tråd med opposisjonens krav, skal det fortsatt ha vært uklart hvem loven faktisk omhandlet. En tidligere justisminister, Roman Zvarych, hevdet (som sitert i Coynash 2013) at loven hadde språklige mangler og feil og var lite spesifikk. Han trakk blant annet fram at ordet “deltaker” (participant)¹³ ikke er klart definert i ukrainsk lovgivning, noe som kunne føre til en selektiv anvendelse.

Da president Janukovytsj 23. desember 2013 signerte loven av 19. desember 2013, uttalte parlamentsmedlem Volodymyr Oliynyk fra Regionpartiet at loven ga amnesti også til politifolk som hadde banket opp demonstranter (iPress.ua 2013). Hvorvidt dette representerte myndighetenes syn, er uvisst. For øvrig reflekteres uklarheten i lovteksten av hvordan ulike kilder har tolket den. Mens RFE/RL (2013) skrev at amnestiet omfattet enhver som var blitt anholdt (“detained”) i demonstrasjonene mot regjeringen siden 21. november, skrev FNs høykommissær for menneskerettigheter i august i år (UNHCHR 2014d, s. 18) at loven omfattet både demonstranter og politifolk.¹⁴

Da amnestiloven av 19. desember 2013 ble opphevet 21. februar 2014, skulle det ikke lenger være tvil om hvorvidt det var amnesti eller ikke for politifolk og andre som sto bak overgrep på Majdan-demonstranter (UNHCHR 2014d, s. 18). For øvrig opphevet en ankeinstans i Kiev 2. april 2014 en beslutning fra en lavere domstol om å gi amnesti til personer som hadde gitt ordre om slå ned på demonstranter 30. november 2013 (UNHCHR 2014a, s. 6).

¹² Ulike kilder oversetter tittelen på loven noe ulikt. UNHCHR (2014d, s. 18) bruker: “The Law of Ukraine on Elimination of the Adverse Effects and Prevention of Prosecution or Punishment of Individuals with regard to Events which Took Place During peaceful assemblies”. Kharkiv Human Rights Protection Group (Coynash 2013) kaller loven: “On removing adverse effects and preventing persecution and punishment of people as the result of the events during peaceful gatherings”.

¹³ Ifølge lovteksten skal det være straffefrihet for “people who were participants in protests and large-scale events regarding their actions and decisions from Nov 21 to the day this law takes effect” (Coynash 2013).

¹⁴ UNHCHR 2014d (s. 18) skriver følgende om loven: “[It] decriminalized all the protesters’ deeds and some acts of violence and human rights violations committed during the forceful dispersal of the demonstration, thus discharging the perpetrators from criminal responsibility for these actions.”

Situasjonen for Majdan-demonstrantene på Krim-halvøya og i de østlige områdene

Krim-halvøya er i praksis annektert av Russland, og sentralmyndighetene i Kiev har ingen kontroll over dette området. Pro-Majdan-demonstranter har her blitt utsatt for overgrep. Ifølge OSCE har politiet ikke opptrådt nøytralt, men hatt en forutinntatt holdning overfor pro-Majdan-demonstrantene. Samtidig har overgrep begått av anti-Majdan-aktivister gjerne blitt oversett (OSCE HCNM 2014, s. 8).

Også i de separatiststyrte områdene i øst er situasjonen en annen enn i resten av Ukraina. I henhold til en FN-rapport fra juni 2014 (UNHCHR 2014b, s. 3) har væpnede grupper bortført, fengslet, mishandlet, torturert og drept et bredt spekter av befolkningen. Det er ikke lenger bare journalister, valgte representanter, lokale politikere, lokale tjenestemenn og NGO-aktivister som er blitt rammet. Pro-ukrainske politiske aktivister og lokale embetsmenn er blitt banket opp, kidnappet og arrestert av pro-russiske separatister i Donetsk og Luhansk, ifølge en rekke kilder, blant annet de to professorene fra Ottawa (IRB 2014b).

Majdan-demonstrantene blir av lederne i de okkuperte områdene sett på som kuppmakere, som avsatte den relativt russiskvennlige presidenten. Konflikten i øst utviklet seg etter hvert til rene krigshandlinger mellom prorussiske og proukrainske styrker. Noen av dem som sloss på den proukrainske siden, hadde deltatt i Majdan-demonstrasjonene. Men nå sto striden om Ukrainas integritet som et samlet land.¹⁵

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om. Landinfos responser og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

En respons er et svar på konkrete spørsmål som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema, og kildegrunlaget er ikke alltid like bredt som i våre temanotater. Responser er utarbeidet innenfor korte frister og inneholder gjerne lite bakgrunnsinformasjon.

Opplysningene som blir lagt fram i responsene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

Referanser

Skriftlige kilder

- Amnesty International (2014, februar). *The Human Rights Council must exhort Ukraine to comply with UN Basic Principles on the Use of Force and overcome impunity for human rights violations in the context of the "EuroMaydan" demonstrations*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR50/011/2014/en/638c43a3-d09f-445c-8122-0b33f67eedc6/eur500112014en.pdf> [lastet ned 8. september 2014]
- BBC News Europe (2014, 17. februar). Ukraine amnesty comes into force after protesters retreat. *BBC*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.com/news/world-europe-26220905> [lastet ned 29. september 2014]

¹⁵ Da kampene brøt ut i de østlige områdene i april 2014 hadde Russland allerede (i mars 2014) annektert Krim-halvøya.

Respons Ukraina: Majdan-demonstrantene og straffereaksjoner

- Coynash, H. (2013, 20. desember). *Whose amnesty?* Kharkiv: Kharkiv Human Rights Protection Group. Tilgjengelig fra <http://khpg.org/en/index.php?id=1387500035> [lastet ned 30. september 2014]
- Fishwick, C. (2014, 4. mars). 'We were so naive and optimistic': Ukraine Euromaidan protesters tell us what's changed for them. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/ukraine-crisis-protesters-kiev-euromaidan-independence-square> [lastet ned 7. oktober 2014]
- Interfax-Ukraine (2013, 20. desember). Rada passes law on amnesty for Euromaidan activists. *Kyiv Post*. Tilgjengelig fra <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/rada-passes-law-on-amnesty-for-euromaidan-activists-updated-334054.html> [lastet ned 29. september 2014]
- Interfax-Ukraine (2014, 3. februar). Law on scrapping January 16 legislation published in Ukraine. *Interfax-Ukraine*. Tilgjengelig fra <http://en.interfax.com.ua/news/general/188419.html> [lastet ned 5. september 2014]
- iPress.ua (2013, 24. desember). Амністія поширюється на тих, хто бив і розганяв Євромайдан, - ПР. [Amnesty extends to those who beat and dispersed the Euromaidan]. *iPress.ua*. Tilgjengelig fra http://ipress.ua/news/amnistiya_poshyryuetsya_na_tyh_hto_byv_i_rozganyav_yevromaydan_pr_3671_1.html [lastet ned 29. september 2014]
- IRB, dvs. Immigration and Refugee Board of Canada (2014a, 2. juli). *Ukraine: Political situation, including relationship between the Svoboda Party and the Party of Regions (Partiya Rehioniv, PR), and their regions of influence; state protection for participants in the conflict (2013-June 2014)*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <http://www.irb-cisr.gc.ca/Eng/ResRec/RirRdi/Pages/index.aspx?doc=455403&pls=1> [lastet ned 9. september 2014]
- IRB, dvs. Immigration and Refugee Board of Canada (2014b, 2. juli). *Ukraine: Situation of Yanukovich's opponents since the Euromaidan events, including high-profile individuals and journalists; state protection offered to them (2013-June 2014)*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <http://www.irb-cisr.gc.ca/Eng/ResRec/RirRdi/Pages/index.aspx?doc=455402&pls=1> [lastet ned 9. september 2014]
- Maidaner, E. (2014, 17. januar). *Australians condemn new dictatorship laws in Ukraine*. [Kharkiv/Kiev]: Maidan Monitoring Information Center. Tilgjengelig fra <http://world.maidanua.org/2014/australians-condemn-new-dictatorship-laws-in-ukraine> [lastet ned 8. september 2014]
- OSCE HCNM, dvs. OSCE High Commissioner on National Minorities (2014, 12. mai). *Human Rights Assessment Mission in Ukraine. Human Rights and Minority Rights Situation*. Haag/Warszawa: OSCE HCNM. Tilgjengelig fra <http://www.osce.org/odihr/118476?download=true> [lastet ned 19. september 2014]
- RFE/RL (2013, 23. desember). Yanukovich Signs Amnesty For Detained Protesters. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/yanukovich-amnesty-detained-protesters/25210135.html> [lastet ned 29. september 2014]
- RFE/RL (2014a, 30. januar). Yanukovich Says Authorities Fulfilled All Obligations; Opposition Denounces Amnesty. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/ukraine-parliament-amnesty-offer-protest-crisis-putin/25247210.html> [lastet ned 5. september 2014]
- RFE/RL (2014b, 31. januar). Ukrainian President Signs Amnesty, Repeals Antiprotest Laws. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/ukraine-defense-ministry-yanukovich-urgent-steps/25248961.html> [lastet ned 5. september 2014]
- RFE/RL (2014c, 14. februar). All Detained Ukrainian Protesters Released. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/ukraine-detained-protesters-released/25264148.html> [lastet ned 5. september 2014]
- RFE/RL (2014d, 9. august). Last Of 'Euromaidan' Barricades Cleared In Downtown Kyiv. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/maidan-taken-down-kyiv-ukraine/26522116.html> [lastet ned 5. september 2014]

Respons Ukraina: Majdan-demonstrantene og straffereaksjoner

- UNHCHR, dvs. United Nations High Commissioner for Human Rights (2014a, 15. mai). *Report on the human rights situation in Ukraine*. Genève: UNHCHR. Tilgjengelig fra <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15May2014.pdf> [lastet ned 29. september 2014]
- UNHCHR, dvs. United Nations High Commissioner for Human Rights (2014b, 15. juni). *Report on the human rights situation in Ukraine*. Genève: UNHCHR. Tilgjengelig fra <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> [lastet ned 9. september 2014]
- UNHCHR, dvs. United Nations High Commissioner for Human Rights (2014c, 15. juli). *Report on the human rights situation in Ukraine*. Genève: UNHCHR. Tilgjengelig fra http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_Report_15July2014.pdf [lastet ned 9. september 2014]
- UNHCHR, dvs. United Nations High Commissioner for Human Rights (2014d, 17. august). *Report on the human rights situation in Ukraine*. Genève: UNHCHR. Tilgjengelig fra <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UkraineReport28August2014.pdf> [lastet ned 19. september 2014]
- Wikipedia (2014a, sist endret 29. september). *Euromaidan*. Wikipedia. Tilgjengelig fra <http://en.wikipedia.org/wiki/Euromaidan> [lastet ned 29. september 2014]
- Wikipedia (2014b, sist endret 1. oktober). *Timeline of the Euromaidan*. Wikipedia. Tilgjengelig fra http://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Euromaidan [lastet ned 7. oktober 2014]

© Landinfo 2014

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.